

Dos Ozcos e da súa xente

Iglesia y burro en Samartín d'Ozcos

Dende hai us anos van abundando as publicacións de todo tipo sobre a comarca dos Ozcos, poñendo marcos según van "descubriendo úa terra irredenta". Nese proceso de descubrimento y apertura al gran público chéganse a amañar, como noutros asomeñados, auténticas fantasías fruto da mitificación ou da présa con que nos arrimamos ás cousas dende a nosa apurada vida moderna.

↓ José Álvarez Castrillón

Vai chegando el tempo de chamar a atención sobre a absoluta falta de rigor que se deixa ver na máis dos traballos. Por eles van eslimando incorreccións ou auténticas invencións que tein el peligro nel calado que collen axina, por aquilo de qu'a mentira repetida acaba sendo verdá da mao dos poderosos vehículos d'aculturación que frecuentamos.

Ún dos fenómenos máis atopados dos que falo é el das etimoloxías fantásticas, contra as qu'un admirado maestro me ten ensinado a recelar col aberrante exemplo de Covadonga ou Cuadonga, convertido en "cova dominica" –ou "cova del Señor"–, cuando quer dicir "cova del auga", como pode ver quen vaya alí e vexa que, a poucos quilómetros, atópase el lugar de Triongo, unde, mira qué cousas, xúntanse tres ríos. Aş muitas connotacións que coinciden nel caso, e que cuase todos coñecemos, fain d'él exemplo paradigmático de conveniencia da invención.

Nun caso aparecido de fabricación d'imaxe del parque temático –qu'a eso se ta reduciendo a comarca pola vía turística na que se metéu, mui respectable pro a única que se lle deixa (y eso déixase ver inxusto)–, chegouse a inventar un xentili-

cio pra os habitantes: *oscenses*, emparentándolos cos habitantes de Huesca e vinculándolos, xuntos, a os remotos oscos que chegaron dende Italia á península cuando a dominación romana núa migración colonizadora que resultaría inda ben chocante, úa cousa loca dende el punto de vista histórico, dado el pouco atractivo que pode brindar terra tan remota y humilde –por outra parte xa acupada por outra xente– pra úa comunidade concreta afincada a miles de quilómetros (quen pense na actividá mineira qu'a atribuya a outros escravos de máis cerca...).

Otra etimoloxía fantástica situóulo –el nome da comarca– en relación cua vinculación a estas terras da comunidade benedictina y os sous monxes, d'unde el territorio collería un nome derivado de "monascus", nel proceso d'identificación "terra de monascus". El problema preséntasenos cuando constatamos qu'el nome da comarca aparecê xa, como el coñecemos hoi, dous siglos antias da fundación del monasterio e, maisque a vida eremítica vinculada á cristianización, tan practicada nel tránsito da Edá Antigua á Edá Media, pinta ser que tuvo algo de presencia na zona, nun é probable que perda el esencial del sou carácter –el prefixo *mono* qu'indica singularidá e soledá, características del anaco-

reta e dos primitivos *monascus*— pra chamar un territorio col accesorio: el sufijo.

Úa lixeira reflexión sobre el topónimo *Ozcos*, e dado que na fala da zona sempre se ten chamado á comarca *Os Ozcos* —sendo “Oscos” úa forma pretendidamente culta—, ponnos en relación direuta col orónimo *ozca*, tan abundante nestas terras e que quer dicir “paso entre penas”. El qu'había que facer despóis pudera ser consultar un mapa ou subir a calquer outeiro e ver cómo, inda nun relieve tan caracterizado polas quebradas como el asturiano, nun é duado atopar outro territorio tan articulado pola sucesión de desfiladeiros e barrancos que van comunicando entre elos os pequenos espacios chaos y os vales da comarca. Basta amecerlle a eso el riguroso y escollido sentido común dos antigos pr'amañar a toponimia —na que se vai grabando a forma de relación col medio con úa minuciosa identificación de cada sito, xerarquizándolo del xeito d'un microcosmos—, pra concluir qu'a terra dos Ozcos era conocida por elos como “a terra dos desfiladeiros” ou “dos pasos entre penas”, nun proceso lóxico d'identificación pola singularidá cua mesma mecánica que levóu a outros a chamar *Hispania*, “terra de conexas”, a úa Península Ibérica que nos empezos da civilización era el paraíso d'estos animales.

É un sentido d'identificación das realidades que temos perdido e inda por desgracia nos últimos tempos tamós collendo a zuna de derramar todo ese patrimonio toponímico minuciosa e lentamente construído que nos legaron substituíndolo por absurdos testimonios d'aculturación que nos a trangallada qu'imos deixar a os que veñan.

Outro lugar común aveza a considerar a comarca como un todo homoxéneo, que si lo é dende un punto de vista xeográfico —homoxéneamente diverso— pro que nun lo é socialmente, núa realidá que deixa ver ben a trascendencia das vivencias históricas de cada zona. É outro dos motivos de qu'el xentilicio “oscenses” calara naqueles que, por tar lonxe da realidá social da comarca, desconocen a súa diversidá. Os *santalleses*, *vilanoveses* e *samartiegos* tein cãrta d'identidá dende hai muitos siglos, de tal xeito qu'hasta aparecen esas entradas reservadas namáis pra os habitantes dos tres concellos núa obra tan respetable e pouco dada a enxamiadas locais como a Enciclopedia Espasa, na súa edición de 1920, maisque nun son poucos os lugares d'España postos baxo a advocación de San Martín, de Santa Eulalia ou Olaya, ou tamén os que siguiron sendo “vilas novas” hasta hoi. Xentilicios tan exclusivos y acreditados ben merecen un respeto.

As referencias documentales á comarca aparecen da mao da formación del dominoo monástico nel siglo XII, confirmando a previa acupación d'ese espacio por vías particulares. A partir d'ese momento empézanse a distinguir a grandes rasgos dúas grandes zonas: a situada baxo el dominio xurisdiccional del monasterio, conocida como el “Coto

de Vilanova” e coincidente col actual concello, y a zona que, inda sendo en parte propia d'aquel, ta situada fora da súa lei e vinculada á obispalía; esta circunstancia, amecida ás particularidades orográficas, vai ter úa incidencia definitiva na conformación de comunidades especializadas en determinados labores —ganadeiros en Vilanova, agrícolas en Santalla e Samartín— que pouco a pouco axudan a úa identificación entre el habitante y el xeito de vida que ten.

Outra evolución posterior, xa na Edá Moderna, é a vinculación á industria, al comercio y á administración en Santalla, ás actividades agrícolas en Samartín y ás ganadeiras en Vilanova. Esto ha d'amecerse al sentimento avezado d'identificación cuas parroquias, que foi común en calquer comunidá da nosa cultura (hasta que lle deixamos á especulación chegar a os cementerios, núa seña máis de desarraigo), pr'acabar d'amañar un espírito comunitario

que nun quer de ningúna manera ser confundido col vecín. Núa terra tan escasa e tan dura, os marcos territoriales qu'a xente mama desde que nace separan tanto as terras como ás familias, e por extensión a os concellos, hasta que se chega a mirar mal as bodas qu'amecen familias de concellos distintos, pois cada ún vaille collendo tema á comunidá vecía, que se vai facendo tópico á forza de repetir: us tein fama de pendencieiros, outros de “señoritos”, etc. Inda hai un nivel inferior d'identificación hoi prácticamente desaparecido, como tantas cousas que nun existen máis que nel subconsciente colectivo, que distingue os que viven na *ribeira* dos que viven na *serra* y, a todos, dos da vila. Us son mui “alegres”, outros mui “esclavos”, etc.

Por outro lado *Os Ozcos* son un espacio de montaña, pechado en si mesmo, unde, tradicionalmente, el pouco contacto col exterior que se dá ta orientado en cada concello en distintas direccións: Santalla a Galicia, Samartín á conca del Navia e Vilanova á conca del Eo, polo que fora namáis s'usan as identificacións de concello, e de montañas abaxo cada ún sábase pertencer al mesmo espacio dos tres concellos pro nun ten que referilo porque nun fai falta: as rivalidades nel espacio social e xeográfico fainse a nivel de concello e nun compite con elos ningúna outra comunidá, todos son dos Ozcos. Esta conciencia chegóu hasta os nosos días anque d'un xeito un pouco difuso.

Nos últimos anos tase tentando d'abrir esos desfiladeiros dende fora con un enorme afán descubridor, nun empeño sin xeito por persiguir pantasma. É agora cuando se precisa úa imaxe, úa palabra, calquer cousa que deixe ter el que nunca se vai poder entender, como se fose un bautismo que tranquiliza as conciencias. É agora cuando se ten qu'inventar un nome pra recrear algo que se deixóu morrer d'abandono, e qu'é pouco máis qu'un espectro. Polo menos deixémolo morrer con dignidá.

